

ПЕРШИЙ МОЛДАВСЬКИЙ АРХЕОЛОГ НАВЧАВСЯ І КОПАВ В УКРАЇНІ

(до 150-річчя з дня народження
І. К. Суручана)

Ім'я Івана Суручана, мабуть, відомо тільки старому поколінню археологів, які зустрічали його на сторінках видань кінця XIX ст. Між тим це одна з колоритних фігур, яка стояла у витоків розвитку молдавської археології та музейного будівництва, а також розвитку археологічних досліджень на півдні України. Його коротке (45 років), але цілеспрямоване життя дало яскраві результати, які, на жаль, були загублені або забуті. Він був завзятим колекціонером старожитностей, енергійним дослідником археологічних пам'яток. Йому вдалось створити у 80-х роках XIX ст. «Музей древностей Понта Скифского И. К. Суручана в Кишиневе». Наукові заслуги І. К. Суручана були достойно оцінені його сучасниками. Він був вибраний почесним членом Румунської академії наук, дійсним членом Російського Археологічного товариства у Санкт-Петербурзі, Одеського товариства історії та старожитностей, Церковно-археологічного товариства Київської Духовної Академії. Його життєвий шлях, навчання, наукові пошуки були пов'язані не тільки з Молдовою, а й з Україною, зокрема Одесою, Ніжином та Києвом.

І. К. Суручан (1851—1897)

Народився І. К. Суручан 19 грудня 1851 р. у відомій сім'ї молдавських дворян. Його мати Марія Ломатеску була дочкою румунського генерала. Його батько Касьян Суручан — онук відомого питея Касьяна Суручана (1750—1829), який на свої кошти у своєму маєтку с. Суручень побудував два скити, дві кам'яні церкви і в 1785 р. разом з монахом Іосифом відкрив Сурученський монастир. З цього роду походить і молдавський історик Д. Д. Суручан (1856—1902).

Батько І. К. Суручана був офіцером російської армії. Захворівши, він пішов у відставку, але невдовзі помер. Мати вийшла за штабс-капітана П. М. Шумського, який був освіченою людиною, що захоплювалась історією та старожитностями краю. Мабуть, завдяки цьому він виконував розпорядження генерал-губернатора Новоросії та Бессарабії П. І. Федорова про збір повідомлень щодо стародавніх будівель, предметів старовини та легенд на території Бессарабії. Безперечно, що захоплення вітчима історією та старожитностями Бессарабії мали вплив на виховання інтересів І. К. Суручана.

У 1861 р. Іван був зарахований як вільний слухач до Кишиневської гімназії, а потім він вчиться в Одеській гімназії і, нарешті, у Ніжинському ліцеї князя Григорія Безбородько, який свого часу закінчив і М. В. Гоголь. Перше зацікавлення старожитностями античної Ольвії у І. К. Суручана виникло ще під час навчання у Ніжинському ліцеї, тому що село Парутіне, де знаходились залишки Ольвії, належало сім'ї Безбородько. Сучасники зазначали, що колекціюванням І. К. Суручан почав захоплюватись з дитинства.

Закінчивши ліцей, І. К. Суручан цілком захопився тільки колекціюванням старожитностей, археологічними розкопками та вивченням стародавньої історії Північного Причорномор'я. Він постійно роз'їзжав по містах півдня України, скуповуючи у місцевих колекціонерів багато старожитностей. До Кишинева у його будинок з багатьох місць доставляли різні старовинні речі: грецькі і римські надгробки, кам'яні баби з курганів кочовиків, античні та середньовічні монети, різні глиняні горщики і амфори, античні розписні вази.

Проте І. К. Суручан не задовольнявся тільки купівлею антикваріату, він проводив археологічні розвідки між Дунаєм та Дністром, на кошти Археологічної Комісії у 1886 р. — розкопки на території Ольвії. Було досліджено декілька курганів, частину міського оборонного муру. У курганах було виявлено пограбовані ранні склепи, в яких були знайдені тільки світильник, алабастр, золота обручка, декілька монет та бронзових наконечників стріл. І. К. Суручан у той період починає і перші розкопки античної Тіри в Аккермані (сучасний Білгород-Дністровський). В його колекції знаходились срібні та золоті монети, клеймені уламки ручок та цілі античні амфори, уламки чорнолакової та червонолакової посуду, мармурових плит з грецькими та латинськими написами з Тіри. У 1895 р. провадить розкопки курганів на східному березі гирла Дністра поблизу хут. Бугаз. Сподівання дослідника на відкриття некрополя Тіри не справдилися — в курганах виявились поховання пізніх кочовників.

Визначною подією у житті І. К. Суручана була участь у роботі VI Археологічного з'їзду в Одесі, який проходив 1884 р. В його засіданнях брали участь всі визначні дослідники Російської імперії того часу. І. К. Суручан для учасників з'їзду приготував спеціальну виставку своєї колекції, каталог речей якої був опублікований окремо як додаток до «Трулов VI Археологічного съезда». Він брав активну участь і в засіданнях з'їзду, а одна з його доповідей («Опыт доказательства местонахождения скифского укрепления Алектор и Золотого берега Константина Багрянородного») викликала особливий інтерес у присутніх. Дослідник залучас не тільки повідомлення стародавніх авторів, а й дані своїх археологічних розвідок у районі Дніпро-Бузького лиману та сусідніх територій.

Мабуть, після організації виставки своїх колекцій на археологічному з'їзді в Одесі він відкрив «Музей древностей Понта Скифского И. К. Суручана в Кишиневе». Це був один з перших музеїв у Молдові. До нього був відомий «Музей древностей Натальи Сикард в Вадудлуй Вода», що був організований у середині 70-х років XIX ст. і існував до початку XX ст., коли його володарка виїхала до Верони в Італії. І. К. Суручан цікавився цим музеєм і навіть у 1880 р. написав про нього статтю у Бесарабських Відомостях. Музей І. К. Суручана знаходився на вул. Семінарській, буд. № 37 (нині тут розміщується міська бібліотека ім. Б. П. Хашдеу). Кількість музейних експонатів була значною. Тільки колекція єгипетських старожитностей займала дві кімнати. Окрему кімнату мала колекція клеймених амфор та чорнолакового і червонолакового посуду греків й римлян, а також різних виробів зі скла, бронзи, срібла та золота. Антична колекція монет налічувала близько 12 тис. екземплярів. Значною була також колекція генуезько-татарських монет Кафи.

«Музей древностей Понта Скифского И. К. Суручана в Кишиневе» дуже скоро набув широкого інтересу до його колекцій, головним чином, серед вчених. Його відвідали В. В. Латипев, Б. А. Тураєв, В. В. Шкорпіл, Е. Р. Штерн, Ф. Г. Міщенко та інші. Їм особливо зацікавився і молодий тоді археолог В. І. Гошкевич, який створив потім музей старожитностей у Херсоні. В. В. Латипев охарактеризував музей — «... замечательная коллекция древностей». Російське Археологічне товариство відрядило до Кишинева Г. Сисоева для замалювання всіх амфорних клейм з музею І. К. Суручана. У 1894 р. у Петербурзі виходить спільна стаття І. К. Суручана та В. В. Латипшева «Нові грецькі та латинські написи (1889—1894) з музею Суручана у Кишиневі». Проте треба зазначити, що в його музей потрапило і багато підрбок та фальшивок антикваріату, які в той час виробляли для продажу у південних містах України. Серед них була копія відомого тіарі скифського царя Сайтафарна, що попала до Лувру. Вона була зроблена одеським ювеліром І. Рахумовським. О. Л. Бертсьє-Делагард згадує також такі фальшиві зразки, як золота пластинка із зображенням кентавра, золота корона та ін.

Пізньої осені 1897 р. І. К. Суручан провадив чергові розкопки курганів на півдні Бессарабії, під час яких загострилась хвороба сухоти, і 1 грудня (18 листопада за старим стилем) 1897 р. він помер. У той рік він готувався до участі в XI Археологічному з'їзді у Києві, що мав відбутись 1899 р. Доля колекцій його музею, а також великої бібліотеки, яку він збирав все життя, виявилась сумною. Бессарабська губернська вчена архівна комісія, хоч і зробила спроби викупити колекції музею (90 тис. предметів), але не знайшлося ні одної людини, яка б розбиралась у старожитностях. Спадкоємці І. К. Суручана невдовзі продали його будинок у Кишиневі та купили інший нсподалік від Вадудлуй-Вода в с. Саулкань, куди було перевезено колекції музею та бібліотеку. Спадкоємці продавали музейні зібрання дослідника по окремих частинах колекціонерам, залишки музейних колекцій поділись невідомо куди під час світової війни та революції. Так величезний музей зник, не залишивши по собі згадки ні в одному музеї Кишинева, міст півдня України чи Румунії. На жаль, у кінці XIX ст. у Кишиневі не сформувалась ще культурно-науковий осередок, який би зміг серйозно зацікавитись старожитностями музею І. К. Суручана.

Незважаючи на таку сумну долю колекцій І. К. Суручана, його діяльність з вивчення стародавньої історії Північного Причорномор'я, збирання музейних колекцій залишила все ж свій слід у розвитку археології та музеїв України, Молдови та Румунії.

Іван Лежух, Іван Черняков

Одержано 26.06.2001